

ISSN: 2545-0573

METAFORA VA UNING TILDA QO'LLANILISHINI O'RGANISH VA O'QITISH

Abbosova Nargiza Qobilovna

Farg'ona davlat universiteti katta o'qituvchisi

Rasulova Munira Yusubali qizi

Farg'ona davlat universiteti Lingvistika: ingliz tili fakulteti 1-kurs magistranti

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar:

metafora, frazeoema, til o'rganish va o'qitish, lingvokognitiv xususiyat.

Annotatsiya

Metafora sof ritorik vositadan ko'ra ko'proq dunyoni bilish vositasidir. Ushbu maqola birinchi navbatda an'anaviy metafora va zamonaviy metafora haqida qisqacha ma'lumot beradi va sabablarini batafsil bayon qilish uchun katta joy ajratadi. Olimlarning izlanishlari va tadqiqotlarini nazariyasini qiyoshlashuvini ham ko'rish mumkin. Metaforaning paydo bo'lishi, metafora xususiyatlari, metaforaning ishlash mexanizmi, so'ngra takliflar taklif qiladi. Til o'rganish va o'qitishda qo'llanilishi haqida.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2022 LWAB.

Kirish

Metaforani o'rganish tilshunoslikning boshlang'ich sohasi bo'lib, o'sha paytdan beri olimlarni o'ziga jalb qiladi qadim zamonlarda. Tabiiyki, juda xilma-xil qarashlar, asosan, ikkita maktabga bo'lingan holda vujudga keldi an'anaviy metafora va zamonaviy metafora, ular mos ravishda ritorika va idrok chizig'idagi metaforalarni sharhlaydilar. An'anaviy metafora yoki ritorika chizig'idagi metafora tadqiqoti Aristoteldan boshlab Richardsga borib taqaladi. Aristotel o'zining mashhur "Poetika" asarlarida metaforaga o'zining ta'rifini beradi: "Metafora narsa berishdan iborat: boshqa narsaga tegishli ism; ko'chish yo jinsdan turga, yoki turdan turga yoki o'xshashlik asosida". Richards o'zining "Ritorika falsafasi" da metafora mohiyati va metafora o'rtasidagi o'zaro ta'sir nazariyasini taklif qiladi .

An'anaviy metafora olimlarining aks-sadosi metafora shunchaki ritorik hodisa ekanligini ta'kidlaydi. Bir so'zdan ikkinchisiga o'tish va iboralarning kuchliligi va nafisligini oshirish uchun qurilma, shuning uchun faqat o'sha iqtidorli tilshunoslar yoki yozuvchilar yaxshi manipulyatsiya qilishlari mumkin va biz oddiy odamlar uchun bu haqida gap bo'lishi mumkin emas.

Lakoff va Jonson (1980) hamkorligida, lingvistik sohada metafora bo'yicha asosiy tadqiqotlarni o'z ichiga olgan. Zamonaviy metafora deb atalgan idrok yo'nalishidagi metafora tizimini ularning talqiniga

bog'lab, shunday taklif qiladi: metafora she'riy tasavvur va ritorikaning gullab-yashnashi emas, balki fikr va harakat masalasidir. Kovecses (1986) g'azab, mag'rurlik va sevgi kabi his-tuyg'ular kundalik hayotda kontseptual tuzilish ekanligini namoyish etadi. Ushbu tadqiqotlarning barchasi metaforaning kognitiv g'oyasini aks ettiradi, ya'ni metafora insonni tushunishda vositachilik qiladi va dunyoqarashi.

Metaforaning ishlash mexanizmidan beshta element mavjud, ya'ni metafora ishlab chiqaruvchisi, metafora qabul qiluvchisi, manba domeni, maqsadli domen va kontekst.

Kognitiv lingvistikaga mos keladigan metaforani ochishda tashabbuslarni hech qachon buzib bo'lmaydi. Metafora shunchaki tilshunoslik bilan chegaralanib qolmay, balki falsafa sohasiga ham kirib keldi va diqqat markaziga aylandi kognitiv fan, sun'iy intellekt, psixologiya, sotsiologiya va ta'lim. Metafora juda katta qiziqish uyg'otdi faylasuflarning e'tiborini, bu Kantning kontseptual metafora nuqtai nazaridan ishlab chiqilganligidan dalolat beradi. Bilish va tilimiz bilvosita kelib chiqadigan kontseptuallashtirilgan iboralar bilan to'la ekanligini ko'rsatadi metaforizatsiya. 1960 yilda nemis faylasufi Blumenberg ham ta'kidlab o'tgan ediki, ko'pchilik mulohaza yuritadi. Insonning mavhum va ilmiy hisoblanishi mumkinligi sababli metaforadir. Kontseptual metaforadan foydalanish yoki qo'llashning birinchi sohasi, shubhasiz, lug'atni o'rganishdir.

Pedagogik amaliyotda kengaytirishni o'rgatish leksik birikmalarning ma'nolarini quyidagi tarzda olib borish mumkin. Boshlash uchun o'qituvchi bunday misol keltirishi mumkin. Jim va Lili sevishgan, Jim Lilini tashlab, boshqa qizni sevib qolgan, shuning uchun Lili Jimning xiyonatidan yaralanganini his qilgan va u oldin hech qachon orqasiga pichoq urilmagan edi. U qattiq yaralangan edi. Bunday turdagi gaplarni o'rgatishda o'qituvchi talabalarga ikkita sohani topishga yordam berishi mumkin. Masalan, o'qituvchi o'quvchilarni ikkalasini topishga yo'naltirishi mumkin domenlar kabi savollarni berish orqali yaradorlar boshqa holatlarda ishlatilishi mumkin va jarohatdan normal foydalanish nima. Kutilgan kontseptual o'rnatilishi kerak bo'lgan metafora - bu salbiy his-tuyg'ular jismoniy og'riqlardir. Shuning uchun, quyidagi kabi xaritalash munosabati tashkil etilishi mumkin. Salbiy his-tuyg'ular jismoniy og'riqlardir. Ushbu faoliyatda o'quvchilar bir xil hissiyotlarni izlashga yo'naltiriladi so'z shakllari, bir domenni boshqasiga bog'lash va oxir-oqibat bu ikkalasini bog'laydigan potentsial kontseptual metaforalarni topish mavzu domenlari. Shu tariqa o'quvchilar so'zning ma'nolarini osongina yod oladilar. Bizga yaxshi ma'lumki, metafora madaniyat tashuvchisi bo'lib, dunyoni bilish usullarini aks ettiradi va madaniyatni o'qitishni yanada kuchaytiradi.

Birinchi navbatda chet tili o'qituvchilari madaniyat bo'yicha tizimli tadqiqotlar olib borishlari kerak. Tadqiqotlar orasida metafora madaniyat sohasida muhim qism bo'lib, uni o'rganish orqali murakkab va turli xil madaniy hodisa bo'lishi mumkin tizimli ravishda tashkil etilgan bo'lib, chet elga xos bo'lgan madaniyat va fikrlash modelini tushunishni chuqurlashtirishi kerak til.

Ikkinchidan, chet tilini o'rganuvchilar ongli ravishda harakat qilishlari, ijobiy munosabatda bo'lishlari va tizimli o'rganishlari kerak madaniyatni o'rganish usuli va turli xil kanallar orqali filmlar, adabiy asarlar to'liq singib ketish uchun madaniyat. Madaniyatga ko'proq o'rin berish uchun o'quv materiallarining mazmunini isloh qilish kerak. Ushbu faoliyatda o'qitish uslubini isloh qilish kerak talabalar sinfda ustun bo'lishi kerak va o'qituvchining roli to'g'ri madaniy materiallarni tanlash va solishtirish va xorijiy til va ona tilidagi madaniyatning farqlarini solishtirish.

Uchinchidan, chet tili o'qituvchilari metaforalarni o'rganishdagi yangi kashfiyotlarni yaxshi bilishlari va ularni batafsil ishlab chiqishlari kerak. Har xil turdagi lingvistik hodisaning nazariy asoslari va til qismlari va qismlarini tartibga solish hodisani metafora nazariyalari yordamida bir butunga aylantiradi. Oxirgi, lekin eng muhimi, men chin dildan taklif qilamanki, chet tillarini o'qitish sohasi lug'at tuzish uchun donolikni birlashtirishi va kognitiv lingvistik nazariyalar, metaforalarni o'rganish, madaniyat va fikrlash shakllari o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishga bag'ishlangan bo'lishi mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, metafora dunyoni bilish yo'lidir va kundalik hayotimizning har bir burchagiga kirib borgan. Shunday qilib, bizning fikrlash shakllarimizga katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu

maqola ish haqida nisbatan batafsil ma'lumot beradi metafora va tasvir sxemasining mexanizmi va metaforalarni tarjima qilishning beshta usulini taklif qiladi.

Xulosa:

Agar metafora va tasvir sxemasining ishlash mexanizmi yaxshi tushunilsa, metaforalarni tarjima qilish mumkin. Metafora odamlarning dunyoni ochish usullari bilan chambarchas bog'liq bo'lganligi sababli, fikrlash shakllari va metafora o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish metafora tarjimasiga oydinlik kiritishi mumkin. Bizga ma'lumki, metafora – bu madaniyat tashuvchisi va dunyoni bilish usullarini aks ettiradi, shuning uchun madaniyatni o'qitishning ahamiyati ortib boradi.

Chet tilini o'rganuvchilar ijobiy munosabat va tizimli o'rganishga ongli ravishda madaniyatni o'rganish usuli va turli xil kanallar orqali filmlar, adabiy asarlar to'liq singib ketish uchun harakat qilishlari kerak. Madaniyatga ko'proq o'rin berish uchun o'quv materiallarining mazmunini isloh qilish kerak va shunday bo'ladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chun, Lan. (2005). Kognitiv lingvistika va metafora tadqiqotlari. Pekin: xorijiy tillarni o'qitish va tadqiqot.
2. Kovecses, G. (1986). G'azab, mag'rurlik va sevgi metaforalari. Amstendam: Benjamins
3. Lakoff, G. (1987). Ayollar, olov va xavfli narsalar: toifalar aql haqida nimani ochib beradi. Chikago: universiteti Chikago matbuoti.
4. Lakoff, G. va M. Jonson. (1980). Biz yashayotgan metaforalar. Chikago: Chikago universiteti matbuoti.
5. Lakoff, G. va M. Tyorner. (1989). Ajoyib sababdan ko'proq: she'riy metafora bo'yicha qo'llanma. Chikago: universiteti Chikago matbuoti.
6. Ortoniy, A. (1929). Metafora va fikr. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.
7. Richards, I.A. (1936). Ritorika falsafasi. London: Oksford universiteti nashriyoti.